

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/ Issue 7 (Nisan/ April 2022), s. 289-307.
Geliş Tarihi-Received: 18.02.2022
Kabul Tarihi-Accepted: 18.04.2022
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1075815

Mehmet Vecihî'nin *Halime* Adlı Hikâyesi Üzerine Bir İnceleme

An Analysis on Mehmet Vecihî's Story Named Halime

Selami ÇAKMAKCI*

Öz

Ara nesil sanatçısı olan Mehmet Vecihî, otuz beş yıllık bir ömrüne pek çok eser sığdırmıştır. Yazar roman, hikâye, şiir, manzum oyun, manzum tarih türünde eserler de vermiştir. Roman ve hikâyelerinde aile, kadın, çok eşli evlilik gibi ana konuları ele alan Mehmet Vecihî, *Halime* adlı uzun hikâyesinde çok eşli evliliğin kadın üzerindeki etkisini işler. Eserde bu sorunlara bağlı olarak yoksulluk, yozlaşma, aile, kadın, ihanet, üvey annelik gibi sorunlara da yer verilir. Eser, bir olay hikâyesidir ve olaylar rastlantılara göre şekillenir. Vecihî, anlatıda yer yer ahlâkçı tutum benimseyerek okuru yönlendirir. *Halime*'deki kurgusal dünyanın kişileri iyiler ve kötüler şeklinde bir zıtlıkla yer alırlar. Bu zıtlıkta kötüler trajik bir sonu deneyimleyerek âdetâ cezalandırılırlar.

Bir öykü kişisi olarak Halime edilgen ve güçsüz bir kadındır. Halime, dönemin toplumsal gerçekliklerinden biri olan çok eşli evliliği sorgulamak ve toplumun ekonomik durumunu göstermek için seçilen bir tiptir. Hikâyede çok eşli evlilik ve yoksulluk Halime adlı kadının dramı olarak gösterilse de arka planda toplumun sosyal bir sorunu olarak verilmek istenir. *Halime*, farklı çalışmalarda bahsedilmekle birlikte üzerinde yeteri kadar durulmamış bir eserdir. Bu çalışmada *Halime* adlı eserin yapı ve tema bakımından çözümlemesi yapılmıştır. Çalışmadaki amaç, 19. yüzyılın son çeyreğindeki toplumsal ve ekonomik sorunların Türk kadını ve erkeği üzerindeki olumsuz etkilerini belirlemektir.

Anahtar kelimeler: Aile, kadın, evlilik, yoksulluk, yozlaşma.

Abstract

Mehmet Vecihî, who is an intermediate generation artist, has produced many works in his thirty-five-year life. The author has also produced works in the genres of novels, stories, poems, verse plays, and verse history. Vecihî, who deals with the main subjects such as family, woman and polygamous marriage in his novels and stories, deals with the suffering caused by polygamous marriage on women in his long story *Halime*. Depending on these problems, the work also includes problems such as women, poverty, family, corruption, betrayal, stepmotherhood. The work is a story of events and events take shape according to coincidences. Vecihî guides the reader by adopting a moralistic attitude from time to time in the narrative. The characters of the fictional world in *Halime* are determined as the good and the bad. In this contrast, the wicked found their punishment by experiencing a tragic end.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü e-posta: selamicak23@hotmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3350-0373>.

As a story character, Halime is a passive and powerless woman. Halime is a type chosen to question polygamous marriage and show the economic status of the society one of the social realities of the period. Although polygamous marriage is shown as the drama of a woman named Halime in the story, it is desired to be presented as a social problem of the society in the background. Although Halime is mentioned in different studies, it has not been investigated enough. In this study, the work called Halime was analyzed in terms of structure and theme. The aim of the study is to determine the negative effects of social and economic problems in the last quarter of the 19th century on Turkish women and men.

Key Words: Family, woman, marriage, poverty, corruption.

Giriş

Yeni Türk edebiyatının gelişme dönemlerinden biri de “Ara Nesil”dir. Mehmet Kaplan, bu dönem hakkında bilgi verirken; “çok defa yapıldığı gibi, Servet-i Fünûn edebiyatını, Hamid ve Rezaizade Ekrem’den hemen sonra başlatıvermek bir hatadır. Bu iki şahsiyetin en mühim eserlerini vermiş buldukları 1873-1877 yıllarından itibaren, Servet-i Fünun zümresinin toplandığı 1895 yılına kadar, arada yirmi seneye yakın bir zaman uzanır ki, Abdülhamid istibdadının ilk devresine rastlamakla beraber, edebî faaliyet bakımından bütün bütün de boş geçmez; aksine, bizim ara-nesil dediğimiz 25-30 kişilik bir yazarlar grubunun gerek duyuş tarzı, gerek üslup sahasında, adeta edebiyatımızın çehresini değiştirecek faaliyetlerine sahne olur” (2014, s. 22) der. Orhan Okay, Birol Emil, Ömer Faruk Huyugüzel, Necat Birinci, Hasan Akay, Himmet Uç, M. Fatih Andı, Ali İhsan Kolcu, Ersin Özarslan gibi edebiyat araştırmacıları da “Ara Nesil” sanatçılarının Tanzimat’ın ikinci dönemi ile Servet-i Fünûn dönemi arasında yoğun edebî faaliyette buldukları konusunda büyük oranda hemfikirlerdir. Ancak bu dönemdeki sanatçıların sayısı konusunda farklı görüşler vardır. Mahmut Babacan’ın (1993, s. V-VI) *Ara Nesilde Tenkid* isimli doktora tezinde bu dönemde yazı faaliyetinde bulunan elli dokuz sanatçı tespit ettiği görülür. Farklı edebiyat anlayışlarına sahip “Ara Nesil” dönemi sanatçılarının başta şiir, hikâye ve roman olmak üzere tiyatro, eleştiri, deneme, mektup, çeviri gibi edebiyatın birçok türünde eser verdikleri görülmüştür. Bu dönem dergicilik faaliyetlerinin artmasının da etkisiyle edebiyatımızın en çok eser verilen dönemlerinden biri olmuştur. “Ara Nesil”, Türk edebiyatında Batılı anlamdaki edebî türlerin gerçek kimliğini bulmasında önemli bir dönemdir.

Mehmet Vecihî, ara nesil sanatçılarının en tanınmış isimlerindedir. “Ara Nesil” sanatçıları içerisinde roman ve hikâyeci kimliğiyle bilinir. Vecihî, Mehmet Vecihî, Vecihî Bey gibi isimlerle de anılan sanatçı roman, hikâye, şiir, tiyatro ve manzum tarih olmak üzere birçok türde eser vermiştir. Romantizm etkisinde eserler yazan Vecihî, Servet-i Fünûn edebiyatını hazırlayan nesil arasında görülür (Kolcu, 2018, s. 296). 1894 yılında yayımlanan ve ilk romanı olma özelliği taşıyan *Mihr-i Dil* ile edebiyat dünyasında tanınmıştır. *Mihr-i Dil*’den itibaren romanlarında kadın karakterleri olayların merkezine almıştır. Vecihî’nin eserlerindeki konulara bakıldığında; “evlilik, fakirlik-zenginlik, üvey ana, evlatlık, kimsesiz çocuklar, terbiye-i tıfl, dostluk, arkadaşlık, fedakârlık, ihanet, hastalık-bilhassa verem, cariyelik-hizmetçilik, konak hayatı, gayr-ı meşru kadın-erkek ilişkileri...” (Önal, 1985, s. 4) dikkat çeker.

Vecihî, “Ara Nesil” döneminin oldukça rağbet gören edebiyatçıları arasındadır. Romanları konusu itibarıyla geniş kitlelere hitap eden eserlerdir. Ahmet Mithat Efendi romancılığının da bir etkisi olarak Vecihî, basit kurguya sahip ve benzer konular etrafında ürünler verir. Vecihî, konularını eserlerinde hep “iyiler” ve “kötüler” şeklinde bir zıtlık içerisinde işler. Paranın gücünü elde eden erkeklerin kendini eğlenceye kaptırması, ardından başka kadınların esiri olması ve bu durumun aile üzerindeki olumsuz etkisi roman ve hikâyelerinde en çok karşılaşılan sorundur. “Vecihî’nin tahkiyelerindeki bedbaht kadın tipleri figüratif yapının en fazla işlenen unsurlarıdır.” (Önal, 1985, s. 4). Onun eserlerinde,

erkek egemen bir toplumun üyesi olduklarından kaderine boyun eğerek yaşamak zorunda kalan bu bedbaht kadın karakterlerin yaşadığı acılar âdeta “*mutusuzluğun romantizmi*” (Bataille, 2004, s. 14) olarak yansıtılmıştır. Romanlarındaki “ibret vermek” düşüncesi Vecihî'nin hikâyeleri için de geçerlidir. *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası* ve *Halime* olmak üzere iki hikâye kitabı vardır. İki hikâye kitabı da henüz Latin harflerine çevrilmemiştir. Elli sekiz sayfadan oluşan *Hikâye-i Müntehabe Mecmuası* adlı kitapta sekiz hikâyesi bulunmaktadır. Bu hikâyeler sırasıyla *Hakikat*, *Teessür*, *Heyhât*, *Tekâbül*, *Perviz*, *Hasbihâl*, *Vuslat*, *Netice Yahut Bir Yetimin Sergüzeştî*'dir. Bunlar genellikle yoksulluk, iyilik, kötülük, yozlaşma, evlilik gibi tema ve konular odağında gelişen hikâyelerdir. Bu hikâyelerinde temel kurgu yoksulluk-zenginlik ve iyilik-kötülük çatışması üzerine kuruludur. Bu çalışmada ele aldığımız *Halime* uzun hikâye örneğidir. *Halime*'de dönemin toplumsal ve ekonomik yapısında kadının konumuna dair bir eleştiri getirilmiştir. Ancak eserde ileri sürülen tezin işlenmesinde bir sanatkâr titizliği görülmemektedir. Yazarın, eserde konu olarak geniş okuyucu kitlelerini hedef almakla birlikte, sanatkârane üslûp oluşturmaya çalıştığı açıktır. Oldukça uzun cümlelerin, Arapça ve Farsça tamlamaların çok kullanıldığı hikâye, Servet-i Fünûn sanatçılarının dil ve üslubunu hatırlatır. *Halime*'nin hikâyesinin öne çıktığı kısımlarda okurda acıma duygusu uyandıracak bir şekilde dramatik bir üslûp hâkimdir. Vecihî, eserin basit kurgusuna karşın anlatımda sanatkârane bir üslubu tercih etmiştir.

1. Yapı Unsurları

1.1. İsim-İçerik İlişkisi

Vecihî'nin *Halime* adlı hikâyesi 1898 yılında yayımlanır. Seksen sayfadan oluşan eserin kapağında *İkdam Matbaası, Dersââdet, 1314* şeklinde bilgiler mevcuttur. Hikâyenin başındaki “*ifade-i meram*” adlı bir girişte bu hikâyenin esin kaynağından, sonundaki “*hatime*” de ise eserde olumsuzlanan karakterlerin yaşadıkları trajik sondan bahseder. *Halime* bir uzun hikâye örneğidir. Hacim bakımından hikâyeden uzun, romandan kısa olan tahkiye metinlerine uzun hikâye denilmekle beraber uzun hikâyede olayların sebep-sonuç ilişkileri ile kişilik gelişimi ve değişiminin sergilendiği de görülür (Çetin, 2017, s. 15-16). *Halime*, eserle aynı ismi taşıyan başkişinin hikâyesidir. “*Halime*”, “*yumuşak huylu*” (Parlatır, 2017, s. 566) anlamına gelir. Yazar, eserde kişi unsurunu ön plana çıkarmak için başkişiden hareketle bir adlandırma yapar. Çünkü “*okumadan önce ilk bilgiler adlardan sağlanır. Okura karar vermesinde yardımcı olur, onu etkiler*” (Tepebaşılı, 2012, s. 21). Yazar, eserdeki başlıkla okuru metnin atmosferine çekerek dramatik bir etki oluşturmak ve merak duygusu uyandırmak ister. Vecihî'nin edebiyata bakışını ortaya koyan ve okurun hayâl gücü için fazla çaba gerektirmeyen böyle bir başlık, onun sanattan çok okur kaygısı taşıdığını gösterir. *Mesude*, *Nerime*, *Hurrem Bey*, *Mâlik*, *Müjgân*, *Mehcure* yazarın başkişiden hareketle adlandırma yaptığı diğer eserleridir. Yazarın eserlerine çoğunlukla karakter isimleri vermesi onu kurgu ve hedef kitleleri bakımından popüler edebiyata yaklaştırır.

Bir İstanbul hikâyecisi olan Vecihî, *Halime*'de olayların bir bölümünde mekân olarak köyü seçer. Hikâyede yoksul bir ailenin kızı olan *Halime*'nin kendisi gibi yoksul Numan'la evlenmesi ve Numan'ın zengin olduktan sonra Nuriye adlı bir kadınla evlenerek *Halime*'yi yüzüstü bırakması anlatılır.

1.2. Olay Örgüsü

Olay, bir içeriğin belli bir sıraya göre anlatımı veya sunumudur. Olay örgüsü ise sebep-sonuç ilişkileri ile sunulan bir olayın anlatımıdır. “*Olay örgüsü anlatımın bir parçasıdır. Olay örgüsüyle genellikle hikâyenin öne çıkan aksiyonunu kastederiz. Örgü karakterlerin, olayların ve durumların birbirine nasıl bağlandığını gösterir. Anlatımın mantığı yahut iç dinamiğidir*” (Eagleton, 2016, s. 127). *Halime*, klasik olay hikâyesi olmakla birlikte olayın özgün bir yanı bulunmamaktadır. Eserdeki olay örgüsü, neden-sonuç ilişkisi gözetilerek kurgulanmakla

birlikte olayların gelişiminde ve sonucunda rastlantılar etkilidir. İki zincirli olay örgüsünün olduğu metnin, böyle bir yapıya sahip olmasında mekânın değişimi etkilidir. Olay örgüsü metnin bir bölümüne kadar Halime'nin köydeki hayatı etrafında gelişir. Halime'nin çocukluğu ve evliliğinin ilk iki buçuk yılındaki olayların merkezinde Halime yer alır. Numan'ın İstanbul'a gitmesinden sonra ise olaylar onun yaşamı ekseninde geçer. "Vecihî'nin hikâyelerinde uzun tasvir ve takdimlerle anlatılan felaketli olaylar, iyinin ve kötünün, sonunda karşılıklarını almaları ile biter; çocuk kahramanlar bu felaket sahnelerinin vazgeçilmez figüratif mozaikleridir." (Önal, 1985, s. 188). *Halime*'de de olayların başkişiyile ilgili karamsar bir tablonun tasviri ile başladığı, kurguda çocuk kahramanın yer aldığı ve kötülerin en sonunda cezasını bulduğu görülür. Hikâyenin ana düğümü, henüz üç aylık bir bebekken annesiz kalan Halime'nin nasıl bir yaşamı deneyimleyeceğidir. Bu düğüm okurun asıl merakını oluşturmakla birlikte evliliğinde mutlu olup olmayacağı, kocası Numan'ın İstanbul'da iş bulup bulamayacağı, Halime İstanbul'a gidince Numan'ın Nuriye'den ayrılıp ayrılmayacağı, Numan'ın Nuriye'yle evliliğinin nasıl sonuçlanacağı olay örgüsündeki diğer düğümlerdir.

Halime'de beş olay unsuru ya da metin halkasından bahsetmek mümkündür:

1. Halime'nin doğumu ve çocukluğu

- Halime'nin üç aylıkken annesinin ölmesi
- Halime'ye bir sütanne bulunması
- Sütannenin bir süre sonra -kendi çocuğunu da emzirdiğinden- Halime'yi babasına geri vermesi
- Halime'nin kendi kendini idare edebilecek bir çocuk hâline gelmesi
- Halime'nin beş altı yaşlarına gelince sokakta arkadaşlarıyla oyun oynamaya başlaması
- Halime'nin arkadaşlarıyla oyun oynarken annesizliğini fark etmesi

2. Halime'nin babasının evlenmesi

- Halime dört yaşındayken babasının yeniden evlenmesi
- Halime'nin evde kendisini yabancı hissedince hayaller kurması
- Halime'nin üvey annesi tarafından dışlanması

3. Halime'nin evlenmesi

- Halime'nin Numan'la evlenmesi ve çocukları Hasan'ın dünyaya gelmesi
- Yusuf Efendi'nin ölümüyle Numan'ın işsiz kalması ve yaşadıkları evden çıkarılmaları
- Halime'nin Numan ile birlikte babasının evine sığınması
- Halime ile Numan'a bu evde bir sığıntı gibi davranılması
- Halime'nin babasının Numan'a iş bulması için sürekli baskı yapması
- Numan'ın para kazanmak için İstanbul'da iş aramaya gitmesi

4. Numan'ın İstanbul'daki çalışma hayatı

- Numan'ın İstanbul'a gidince bir inşaatta iş bulması
- Kış gelince köyüne dönmek isteyen Numan'ın arkadaşları tarafından İstanbul'da kalmaya ikna edilmesi

- Kış mevsiminde bir konakta hizmetçi olarak çalışmaya başlaması
- Numan'ın, efendisinin konağındaki işi bırakarak daha zengin birinin konağında çalışmaya başlaması

- Numan'ın ahlak yönünden zayıf insanların gittiği mekânlara gitmeye başlaması
- Bu mekânların birinde Nuriye'yle tanışması

5. Numan'ın ikinci defa evlenmesi

- Numan'ın Nuriye ile evlenip bir eve taşınması
- Halime'nin, kocasının evlendiğini öğrenince İstanbul'a gelmesi
- Halime'nin Nuriye tarafından şiddet görerek kovulması
- Halime'nin bir caminin imam evinde kalması ve toplanan yardımlarla çocuğuyla köyüne geri dönmesi
- Numan'ın gözlerinin kör olması ve ölmesi
- Nuriye'nin Numan'dan kalan parayı tükettikten sonra eski ortamına geri dönmesi
- Nuriye'nin bir kavgada öldürülmesi

Halime' de olay örgüsü geriye dönüş ve ileri sıçrama yapılmadan kronolojik bir seyir izler. Olay örgüsünde gerilim, birinci metin halkasında annesi ölen Halime'nin babasıyla nasıl bir yaşam sürdürecekleri, ikincide üvey annenin kendisine nasıl davranacağı, üçüncüde Halime ile Numan'ın evliliklerinin nasıl devam edeceği, dördüncüde Numan'ın İstanbul'da nasıl bir yaşamı deneyimleyeceği, beşincide ise Nuriye'yi terk edip eski eşine dönüp dönmeyeceğidir.

Halime adlı hikâyenin olay örgüsü kısaca şöyledir:

Yoksul bir ailenin çocuğu olan Halime, henüz üç aylıkken annesi ölünce öksüz kalır. Halime dört yaşına gelince babası evlenir. Çocukluğu yokluk ve yoksullukla geçen Halime evde üvey anne tarafından dışlanmaya başlar. Tek kurtuluşu evlilikte gören Halime kendi köyünde Numan adında oldukça yoksul biriyle evlenir. Numan, köyün ağası Yusuf Efendi'nin işlerini görerek evin geçimini sürdürmektedir. Numan ile Halime'nin kalacak evleri olmadığı için Yusuf Efendi'nin aracılığıyla köylülere iki odalı bir ev yaptırılır. Mutlu bir şekilde yaşayan karı kocanın hayatı Yusuf Efendi'nin ölümüyle bozulur. Yusuf Efendi ölünce hem işsiz hem de evsiz kalır. Köylüler tarafından evlerinden kovulan karı koca Halime'nin babasının evine sığınır. Ancak babası damadı ile kızının uzun süre kalmamaları için onlara sürekli baskı yapar. Köyde çalışacak bir iş olmadığı için İstanbul'a giden Numan, İstanbul'da ilk altı ay inşaatlarda çalışır. Aklında hep eşi Halime vardır. Numan, kış gelince inşaat işini bırakarak bir konakta hizmetçiliğe, ardından daha zengin bir konak sahibine "*vekilharç*"lık yapmaya başlar. Konak için yaptığı alışverişlerde bazı hilelerle maaşını iki katına çıkarır. Böylece beş parasız geldiği İstanbul'da kısa sürede öğrendiği kurnazlıklarla üç dört ay sonra bir "*ağa*" oluverir. Halime'ye bir iki ay para gönderse de eğlence mekânlarında Nuriye adında bir "*aşüfte kadın*" ile tanıştıktan sonra Halime'yi unuttur. Nuriye ile nikâh kıyarak onunla bir eve taşınır. Evi dayayıp döşedikten sonra ona bir de hizmetçi tutarak "*mesudane bir ömür*" geçirmeye çalışırlar. Halime ise kocasının İstanbul'da yeniden evlendiğini öğrenince çocuğunu da yanına alarak İstanbul'a gider. Ancak kocasından yüz bulamadığı gibi bir de Nuriye tarafından şiddet görünce köyüne dönmek zorunda kalır. Nuriye ile beraber yaşadığı dokuz sene boyunca Halime'yi ve çocuğunu arayıp sormaz. Numan, gözlerini kaybettikten bir yıl sonra ölür. Kocasından kalan serveti kısa sürede tüketen Nuriye ise, yeniden kendisi gibi ahlak yönünden zayıf kadınların olduğu mekânlara döner ve orada bir kavga sırasında öldürülür.

1.3. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Vecihî *Halime'*de edebîlikten önce eserinin "ibret verici" olmasına özen göstererek ahlakçı tutum göstermiş ve anlatıcı aracılığıyla metne sürekli müdahale etmiştir. Anlatıcı, kurgusal bir anlatının önemli ögesi olmakla birlikte çoğu zaman yazarın kendisiyle karıştırılmaktadır. Yazarla anlatıcı ayrı kişilerdir. "Yazar, gerçek bir varlıktır, anlatıcı ise kurmaca bir figürdür." (Sağlık, 2014, s. 151). *Halime'*de yazarın anlatıcı olarak kendini hissettirdiği söylenebilir. Eserde anlatıcı, karakterlerin davranışlarından, kişiliğinden ve kimliğinden bahsederken tarafgir bir tutum takınır. Vecihî'nin tarafgir bir tavırla karakterler ve onların eylemleri hakkında yorum yaparak okuru bilgilendirmesi Tanzimat dönemi yazarlarının anlatıma müdahalesine benzer. Jale Parla'ya (1993) göre Tanzimat dönemi sanatçılarındaki görülen bu tutum bir taraftan meddah geleneği diğer taraftan da Tanzimat yazarlarının nesnellığı amaçlamayan öznel dünya görüşleriyle ilgilidir (s. 62). *Halime'*de anlatıcı, üçüncü tekil şahıs konumuyla olayları, kişilerin kimliğini ve davranışlarını, duygularını aktarırken metne müdahale ederek hükümler verir, yorumlar yapar. Eserdeki anlatıcı ve bakış açısı "tanrısal konumlu gözlemci anlatıcıdır" (Çetin, 2009, s. 107). Tanrısal konumlu anlatıcı, metindeki kişilerin yaşadıklarını, kişiliklerini hatta duygularını bile bilir. "Halime evvela, herkes için en kıymetli olan bir şeyden mahrum idi ki. O da yalnız valide idi." (Vecihî, 1898, s. 10) şeklindeki cümleler anlatıcının konumunu gösterir. Anlatıcının tutumu başkisi Halime'nin çocukluğundan, evliliğinden ve Numan'ın ihanetine uğradığından bahsederken hep öznelidir:

"Yemeğimiz evde hazırдыr' demesi Halime'yi düşündürür. Onlar hazırlanmış bir taam kurulmuş bir sofraya bulmağa gidiyorlar. Kendi ise evde şüpheli olmak üzere bir lokma ekmek bulacak ve yahut nikbet-i mütevâlîye-i sâire (art arda gelen talihsizlik) ile beraber açlık karşılayacak." (Vecihî, 1898, s. 13).

Tanrısal konumlu anlatıcı, Halime'nin kocası Numan'ın İstanbul'da edindiği tecrübelerinden bahsederken de her şeyi bilen konumdadır:

"Terbiyeye istidadı vardı. Aklı ererdi. Altı ay içinde muamelesini oldukça değiştirmiş idi." (Vecihî, 1898, s. 62-63).

Hikâyede anlatıcının tarafgir tavrı, karakterler hakkında kullandığı sıfatlarla kendini belli eder. Anlatıcı metin boyunca "zavallı", "biçare", "adamcağız", "zaten", "bedbaht", "iyi ki", "şayet" ve "ancak" gibi sözcükler yoluyla karakterlerin hem kişiliğine ayna tutar hem de davranışlarının nedenini açıklar. Anlatıcı, okurun mantığından ziyade vicdanına seslenen bu sözcükler yoluyla okurdan onay bekler. Ayrıca bu yolla olaylar ve kişiler hakkında kendi yorumunu yaparak okurun çıkarımında bulunmasına yardım eder. Hikâyede anlatıcı daha çok Halime'nin dramından bahsederken bu sözcükleri kullanarak öznel tavrını belli eder. "Biçare" ve "zavallı" olmak Halime'nin en belirgin özelliğidir. Eserde bu sıfatların kullanıldığı cümleler Halime'nin durumunu ve kişiliğini belirgin kılma özelliğine sahiptir. Eserde anlatıcı, Halime için iki defa "zavallı", beş defa da "biçare kadın" ifadelerini kullanır. Özellikle "Halime biçaresi" ifadesiyle onun acınası halini pekiştirir. Yine Numan'ın ihanet ettiği konağın sahibinin iyi kalpli dünyasından "biçare efendi" ve "adamcağız" diye bahsedilir. Anlatıcının metindeki tarafgir tutumunun ve olaya müdahale edişinin bir diğer örneği eser boyunca on iki defa kullandığı "zaten" sözcüğüdür. Bu sözcükle Halime'nin içinde bulunduğu yoksulluk ve yaşadığı olumsuzlukların sorumlusunun kendisi olmadığı okura sezdirilir:

"Zaten her ümid, her emel mesdûd (kapalı) idi. Düşünecek, husulüne ihtimal vererek ne ümid tasavvur olunabilirdi? Ömrün devamı için mutlak bir ümide mahkûmiyet tabiidir." (Vecihî, 1898, s. 17-18).

Anlatıcının eserde tematik gücü temsil eden kişilerde olduğu gibi, karşıt güç grubunda yer alan karakterlerin davranışı, tutumu ve yaşamları hakkındaki tutumu da öznelidir. Kurgudaki iki önemli karşı güçten biri olan Numan'ın İstanbul'da çalışmaya başladığında aldığı ücretin düşük olduğunu; "biçare Numan" şeklinde öznel bir tutumla aktaran anlatıcı, Numan'ın gözlerini kaybettikten sonra düştüğü durumu aktarırken de; "Numan, bir sene kadar köşede oturduktan ve o müddet zarfında dünya ne demek olduğunu anlayacak kadar karıdan hakaret ve kahır gördükten sonra ölür." (Vecihî, 1898, s. 79) diyerek öznel bir tutum gösterir. Anlatıcıya göre Numan, karısı Nuriye'den gördüğü baskıyla "dünyanın ne demek olduğunu" anlayarak âdeta yaptığı hataların cezasını çekmiş, böyle bir trajik sonla Halime'ye ihanetinin bedelini ödemiştir. Yine anlatıcı Numan'ın Nuriye ile evliliğinin İstanbul'daki hemşehrileri ve köyündekiler tarafından duyulmasını "Mesel-i meşhurdur ki, 'mızrak çuvala sığmaz.'" (Vecihî, 1898, s. 76) atasözü ile yorumlayarak kendisi çıkarımda bulunur. Anlatıcı bu tavrını, Nuriye'nin yaşadığı trajik sondan bahsederken de gösterir. "Bir rekabet kavgasında yediği şiddetli kama canını cehenneme kadar gönderdi." (Vecihî, 1898, s. 80) diyen anlatıcı, her iki karakterin trajik sonlanan hayatlarına dair yorumu ile kurguyu zedeler. Böylece okurun olaydan çıkaracağı ibret dersini bizzat kendisi vermiş olur.

Anlatıcı, Numan'ın Nuriye'yle olan evliliğindeki hatasını ifade ederken de; "İyi ki Hasan'ın yüzünü görmemişti. Şayet görse idi belki severdi de şimdi en kıymettar emeli olan fikr-i izdivacından sarf-ı nazar (vazgeçme) etmeye mecbur olurdu." (Vecihî, 1898, s. 70) şeklindeki cümlelerle metne müdahale eder. Anlatıcı metnin hemen başında Halime'nin babasının yoksulluğunu; "Halime'nin pederi, mâdemâlhayat (hayat boyunca) bir koyuna malik (sahip) olabilmek müsaadesini talihinden görmemiş bir bedbaht idi." (Vecihî, 1898, s. 7) şeklinde tarafgir bir tutumla aktarır. Ayrıca Numan'ın İstanbul'da para kazanmak konusunda gösterdiği kurnazlıktan bahsederken, "Bilmünâsebe (sırası gelmişken) arz olunmuş olduğu üzere Numan taşralı olmakla beraber pek sade dil, pek tehi (boş) efkâr değildi." (Vecihî, 1898, s. 62) diyerek okuru bilgilendirir. Anlatıcı, onun İstanbul'a gitme nedenine dair; "Yukarıdan anlaşıldığı üzere Numan'ın meşak (zorlu) sefer-i ihtiyardan maksadı çare-i maişet tedarik (geçinmek çaresi) etmek olup yoksa İstanbul'a yalnız başını barındırarak yer aramak için gelmemiştir." (Vecihî, 1898, s. 52) şeklindeki açıklamayla metne müdahale ederek kurguyu zedeler.

Halime'de anlatıcının olayları ve karakterleri aktarma yöntemi anlatma ağırlıklıdır, ancak gösterme tekniğine de başvurduğu görülür. Halime'nin babasının evinin kışın soğuğa yazın ise sıcağa karşı korumasız olduğu anlatılırken gösterme tekniği kullanılır. Bu teknikten Halime ile Numan'ın kaldıkları köy evinden bahsedilirken de yararlanır. Anlatıcı, bu evi "âdeta kuş yuvası gibi idi." (Vecihî, 1898, s. 24) şeklinde tasvir eder. Yine, Halime'nin çocukken sokakta arkadaşlarıyla oyun oynadığı, evlendikten sonra iki odalı evlerinde Numan'la su ve ekmekle karınlarını doyurduğu anlar, bu evde karı kocanın birbirlerine muhabbete dayalı davranışları gösterme tekniğiyle sunulur.

Anlatıcı olayları naklederken anlatım tekniği olarak özetlemeden de çok yararlanır. Yazarın bu tekniğe yer vermesinin nedeni olayları ayrıntıdan kurtararak bir an önce sonuca gitmektir. Numan'ın İstanbul'da çalıştığı inşaatta geçen zamanı; "Numan o yapıda tam altı ay çalıştı." (Vecihî, 1898, s. 61) diyerek özetler. Numan'ın Nuriye'yle evlendikten sonra Halime ve oğlu Hasan'la ilişkisi, "Nuriye'yle beraber buldukları dokuz sene müddet zarfında bir kere aratıp sordurmamış." (Vecihî, 1898, s. 79) şeklindeki bir cümleyle özetlenmiştir.

1.4. Zaman

Zaman, anlatma sürecini şekillendiren unsurlardan biridir. "Zaman, doğal fiziksel dünyanın nesnel bir ögesidir." (Elias, 2020, s. 17). Halime'deki vaka zamanı, Osmanlı Devleti'nin çöküş içerisinde olduğu 19. yüzyılın sonlarına rastlar. Devletin ekonomik bakımdan büyük sorunlar yaşadığı yıllarla Halime'nin köyündeki insanların yoksulluğu arasında büyük benzerlik vardır. Ayrıca eserde çok eşli evliliğin meşru görülmesi, vaka

zamanıyla ilgili diğer ipucudur. Zamanın kronolojik bir çizgide geliştiği eserde vaka zamanı; Halime'nin üç aylık bir bebek olduğu andan başlar, karşıtı olarak konumlanan Nuriye'nin ölümüyle son bulur. Halime'nin doğumu ile evlenmesi, çocuğunun dokuz-on yaşlarına gelmesi arasında geçen olaylara bakılacak olursa vaka zamanının yaklaşık yirmi beş-otuz yıllık bir süreye denk geldiği anlaşılmaktadır. Hikâyedeki anlatma zamanı ise 1898 yılıdır.

Anlatıcı, olayları bazen özetlemelerle zamanda atlama yaparak aktarır. Özetleme, yazarın hem zaman üzerindeki tasarrufu hem de bir anlatma yöntemi olarak dikkat çeker. Özetlemeler bazen ayların bazen de yılların özetlenmesi şeklinde gerçekleşir. Halime, henüz üç aylık bir çocukken annesi ölmüştür. Anlatıcı, annesinin ölümünden sonra geçen süreyi "*Biraz büyüdü. Beş altı yaşlarına geldi.*" (Vecihî, 1898, s. 27) şeklinde özetler. Halime'nin evlilik çağına geldiği kronolojik bir şekilde anlatılırken, olaylar özetleme yoluyla zamanda atlama yapılarak sunulur. Halime ile Numan'ın mutluluk içinde devam eden ancak Yusuf Efendi'nin ölmesiyle bozulan evlilikleri de zamanda tasarrufa gidilerek anlatıcı tarafından; "*Ne fayda ki bu saâdet iki buçuk sene kadar ancak devam edebildi.*" (Vecihî, 1898, s. 31) şeklinde özetlenir. Yine Numan'ın Yusuf Efendi öldükten sonra sığındıkları kayınpederinin evindeyken iş araması, bu arayışları sırasında yaşadıkları olaylar ve durumlar hep özetleme yoluyla aktarılır. "*Müracaatlar, teşebbüsler hep neticesiz kaldı. Netice bekledikçe uzandı. Vakit uzandıkça kış bastı.*" (Vecihî, 1898, s. 37). İstanbul'a yaptığı yolculuk ise, "*pek müşkül hatıralar geçirerek pek muazzeb (azap, sıkıntı içinde) ıstıraplar çekerek İstanbul'a vasil oldu.*" (Vecihî, 1898, s. 49) şeklindeki bir cümleyle özetlenir. Numan'ın İstanbul'daki çalışmasından ertesi senenin zaman olarak nasıl geçtiği; "*ertesi sene vakit daha ziyade geçmiş.*" (Vecihî, 1898, s. 65), kazandığı parayı az bulduğu için başka bir iş araması "*aradan üç ay geçti.*" (Vecihî, 1898, s. 74) şeklinde zaman atlama yapılarak sunulur. Numan ile Nuriye'nin dokuz yıllık evlilikleri hiçbir bilgi verilmeyerek yine özetleme şeklinde aktarılmıştır. Numan'ın Nuriye'yle evlendikten sonra geçen dokuz yıl boyunca neler yaşadığına dair bir bilgi olmamakla birlikte bu süre içerisinde Halime'nin hayatına ilişkin hiçbir bilgiye yer verilmez. Bu süre içerisinde sadece Halime'nin oğlu Hasan'la birlikte İstanbul'a giderek Numan ve Nuriye'nin evlendiğini öğrendiği ve tekrar köyüne geri döndüğü bilgisi aktarılır. Bir anlatıda anlatılan kadar anlatılmayan, boşta bırakılan zamanın da metni anlamak için önemli olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir (Tepebaşılı, 2012, s. 124). Dolayısıyla Halime İstanbul'a gelirken yol parasının babası tarafından, dönerken de bir cami imamının çabalarıyla temin edilmesi, vaka zamanında bahsedilmemiş olsa bile Halime'nin yoksulluktan kurtulamadığı anlaşılır.

Eserde karakterler, mutlu olduklarında zamanın geçişini algılamazlar. Halime'nin evliliğinin ilk iki buçuk senesi çok mutlu bir şekilde geçer. Karı-koca tarlalarda durup dinlenmeksizin birlikte çalışırlar. "*Bazen on sekiz saat devam eden müşkül bir meşgale*" (Vecihî, 1898, s. 26), zamanın nasıl geçtiğini onlara unutturmuş, "*o tatlı hayat içinde*" (Vecihî, 1898, s. 30) uykusuzluğu bile umursamaz hale gelmiş ve "*müstesna bir hayat*" (Vecihî, 1898, s. 31) geçirmişlerdir. Birbirlerini büyük bir aşkla seven Halime ile Numan, yoksulluğu bile umursamaz hale gelmişlerdir. Ancak iki buçuk sene sonra hayatlarının birdenbire değişmesiyle zaman daralmaya başlar. Yusuf Efendi ölünce yaşadıkları evden çıkarılmaları sonucunda döndükleri babasının evinde geçen süre Halime'nin ruhunda baskı oluşturur. Babasının, evin darlığından şikâyet etmesi ve sürekli misafir gelmesinden dolayı Halime'yi sıkıntı basar. Babasının birkaç kere kovmak derecesinde Numan'a söylediği sözlere tanık olunca, Halime için zaman artık süreye dönüşür.

Sonuç olarak zaman, eser boyunca kronolojik bir düzenle işlenmiş ve geriye dönüşler yapılmamıştır. Yirmi beş- otuz yıllık bir sürede yaşanan olaylar ise özellikle özetlemeler yapılarak ayrıntıdan arındırılmıştır.

1.5. Mekân

Mekân, olayların yaşandığı yer veya sahnedir. İnsanı birçok anlamda biçimlendiren mekân, kurmaca dünyanın kişilerinin yaşamına olumlu ve olumsuz etki eden bir unsurdur. Edebiyatta mekân, değişik şekillerde karşımıza çıkar. Kurmaca mekân, “asli” ve “tali” diye ikiye ayrılır” (Tepebaşılı, 2012, s. 111). Halime’nin babasının evi ile evlendikten sonra Numan’la yaşadığı ev aslî mekânlardır. Numan’ın İstanbul’da kaldığı han, çalıştığı inşaatın kulübesi, konaklar, gittiği eğlence mekânları ve Nuriye’yle yaşadığı ev ise tali mekânlardır. Bu mekânların bazıları fiziksel, bazıları da olgusal anlam taşıyan mekânlardır. Olgusal mekân, kişilerin psikolojisine etki eden mekânlardır. Fiziksel mekân ise, tamamen fizikî olarak açık ya da kapalılığıyla öne çıkan mekânlardır.

Yazar, olay ve kişilerle ilgili bir çerçeve oluşturmak için esere fiziksel bir mekân tasviri yaparak başlar. Böylece mekândan insana doğru ilerleyen bir bakış açısıyla Halime’nin ailesinin yoksulluğu ön plana çıkarılmak istenilir:

“Kapısından içeriye, kışın zemheri rüzgârının getirdiği zehirlerden, bürüdetlerden (soğuk), yazın nesim seherinin bazen eser-nümâ olan tehzizinden (hareket) başka bir şey girmeyen o kulübe zaten dört seneden beri, biri validesi biri pederi olmakla Halime’ye talihsizlikten birer hükm-î mücessem halini alan iki kişiye makar (mesken) olmuş.” (Vecihî, 1898, s. 5-6).

Mekânın fiziksel özelliği ile Halime’nin ailesinin yoksulluğu arasında büyük benzerlik vardır. *Halime*’de olaylar biri başkişinin doğup büyüdüğü ve evlendiği köy, diğeri ise İstanbul olmak üzere iki fiziksel mekânda gerçekleşir. Mekân olarak seçilen köyün nerede olduğundan ve isminden bahsedilmez. Yazarın “kulübe” olarak nitelediği Halime’nin babasının evi, ona annesizliği hatırlattığından dar mekândır. Bu ev, üvey annenin gelmesiyle birlikte işlevsel olarak daha da darlaşır ve Halime üzerinde baskıya sebep olur. Halime’nin sürekli hayaller kurması, üvey annenin bu evdeki baskısından kaynaklanır. Halime ile Numan’ın evlendikten sonra iki buçuk yıl yaşadıkları ev ise işlevsel özelliğe sahip açık/geniş mekân özelliği taşır. Köy halkının, fakir olan Numan’a kısa sürede yaptığı iki odalı bu ev, Halime’nin babasının evi gibi bir kulübeden farksızdır, ancak Halime burada yaşamaktan mutludur. Evlilikteki huzuru temsil ettiği için sembolik bir işleve sahip bu evin bir özelliği tabiatla iç içe olmasıdır:

“Üzerine iki kişiyi, istiâb (içine sığdırmak) edecek kadar iki odası, yani iki oda hacminde bir köy evi yapıldı. Bu eser-i insaniyet de efendinin muktezâ-yı semâhati oldu.

Ev namıyla başlarına yapılan dam, içi dışı sıva, üzeri yine sıva, zemini toprak, döşemesi tahta bir kulübe idi.” (Vecihî, 1898, s. 22-23).

Yazarın “tahta kulübe” diye nitelediği bu ev, yaşamsal imkânları kısıtlı olsa da karı koca açısından büyük bir huzur mekânıdır. Yoksulluklarına rağmen burada mutluluk içindedirler:

“Samimi bir muhabbet müştakâne (gönülden isteyen) ile işlerini ikmal ederler. (...) Dünyada birbirlerinden başka hiçbir şey düşünmezler. Birbirlerinden başka hiçbir şey sevmeyiz. Biri ötekini, öteki öbürünü sever. İstedikleri kadar sevmek için hiçbir mâni yok. Hülâsa hakikaten saâdet-i âzâde-i serrâne (serbest ve sevinç içinde) denecek bir surette yaşarlardı.” (Vecihî, 1898, s. 31).

Halime’nin burada mutlu olmasının bir sebebi baba evindeki sığıntı durumundan ve üvey annenin baskısından kurtulmuş olmasıdır.

İstanbul, eserde fiziksel bir mekân olarak öne çıkmakla birlikte kurguda yoksulluk-zenginlik çatışmasının ortaya çıkmasını sağlayan ve Numan’ın kişiliğindeki değişimi belirleyen işlevsel bir mekândır. Onun çalıştığı inşaat ve hizmetçilik yaptığı konaklar da

fiziksel mekân işlevine sahiptir. Ancak eğlenmek için gittiği mekânlar onun kişiliği üzerinde olumsuz etki bıraktığından işlevseldir:

“Haftada bir gün izin aldığı zaman daima gezmek, eğlenmek üzere terbiyesi, ahlâkı düzgün adamların gezip eğlenemeyeceği yerlerde gezer, vakit geçirirdi.” (Vecihî, 1898, s. 69).

Numan'ın söz konusu mekânlarda zaman harcamasıyla yaşadığı kişilik değişimi, sosyal çevrenin insan üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Sonuçta mekânın, içerisinde yaşayanların maddî imkânlarını yansıtan, ruh halini belirleyen, kişiliğine yön veren nitelikleriyle eserde birçok işleve sahip olduğu görülmektedir.

1.6. Şahıs Kadrosu

1.6.1. Başkişi

Eserle aynı ismi taşıyan Halime, hikâyenin başkişisidir. Yazar, hikâyesinde onun dramıyla 19. Yüzyılın son çeyreğindeki Türk kadınının sosyal konumuna ayna tutar. Edilgen, güçsüz ve hassas bir kadın olan Halime, eserdeki varlık sebebi kendisi olmayıp olayın taşıyıcısı bir figürdür. Tek yönlü çizilen bir karakter olarak eser boyunca okuru şaşırtmaz ve hep aynı kalır. “Başkişiler daha canlı olmasa da, daha karmaşık bir şekilde, hikâyenin akışı içinde çatışmalar ve değişme süreçleri yaşayan, tepkilerimizi sürekli ve tam olarak yönlendiren karakterlerdir.” (Harvey, 2010, s. 180). Halime, canlı bir karakter olmamakla birlikte “zavallı” ve “biçare” bir kadın özelliğiyle okurun ilgisinin üzerinde toplanmasını sağlayan bir figürdür. Kaderin rüzgârında savrulan bu kadını tanımlayan şeyler; zavallı, iyi kalpli, kanaatkâr ve namuslu bir kadın olmasıdır. Fiziksel ve ruhsal özelliklerinden fazla bahsedilmeyen Halime'nin kişilik olarak hiçbir olumsuz özelliğine yer verilmez. Eş ve anneliği de temsil eden Halime değer yargıları güçlü bir kadındır. Halime'nin ahlaki değerleri ve kişilik özelliklerinin zıddı olarak yer alan kişi ise yine bir kadındır. Başkişinin “zavallı bir kadın” özelliğine sahip olması, rakibi konumundaki ahlaki yönden zayıf kadın ile belirginleştirilir.

Halime tipik bir kişidir. Tip olarak Nabizâde Nazım'ın (2019) *Karabibik* adlı eserindeki öksüz kız Huri'ye benzer. Huri de annesini bebekliğinde kaybetmiş olduğundan bir sütanneye verilmiş ve yoksulluk içinde büyümüş biridir (s. 17-18). Halime'nin henüz üç aylıkken annesinin ölmesi, babası tarafından sevilmemesi, üvey anneden baskı görmesi, yoksulluk çekmesi, kocası tarafından ihanete uğraması ve Nuriye'den şiddet görmesi onun dramının parçalarıdır. Bu özellikleriyle okurda eser boyunca acıma duygusu uyandırır. Yaşadığı olumsuzluklar karşısında hep edilgen kaldığından zavallı bir kadın olmaktan kurtulamaz. Yoksulluktan dolayı çocukluğunu ve gençliğini istediği gibi yaşayamaz. Dışarıda, herkesin içinde giyebileceği bir elbisesi bile yoktur. Yalnızlık çektiği görülen Halime, duygularını kimseye aç(a)maz ve ıstıraplarını kimseyle payl(a)şamaz. Anlatıcı “biçare kadın”, “zavallı kadın” “Halime biçaresi” ifadelerini kullanarak onun erkek egemen toplumda ikincil konumda olduğu konusunda bir tez ileri sürmek ister. “Kurmaca dünyada şahıslar belirli amaçlarla özenle kurgulanarak modellenirler. Her model o eser için geliştirilmiş yaklaşımın mührünü taşır.” (Tepebaşı, 2012, s. 57). Halime de eserde kendisi için var olmayıp, kadının erkek karşısındaki konumunu göstermek için kurguya taşınmış bir figürdür. Kocası Numan'ın ihaneti karşısında verdiği mücadele kaderini değiştirmeye yetmez. Numan'ın ikinci evliliğini kabullenmekten başka çaresi yoktur.

Halime, babası yoksul olduğu için kendisine talip olan ilk kişiyle evlenmek zorunda kalmıştır. Bu onun kendi kararlarını bile kendisinin veremediğini gösterir. Onun böyle bir kısımete karşı çıkması ise mümkün değildir. Çünkü yaşadığı yoksulluktan dolayı bu evliliğe mecburdur. Evleneceği Numan'ın maddî durumu ise babasınınkinden daha kötüdür. Daha önce hiç kimseyi sevmemiş olan Halime'nin, Numan'la olan evliliği sevgiye bağlı bir evlilik değildir:

“Bir müsait zamanda, bir ufak düğün, sade cemiyet ile Halime Numan’ın âğuş-u emeline (himayesine) teslim edildi. Halime o zamana kadar kimseyi sevmemiş, zaten kimse ile böyle bir münasebet-i zevciye akit olunacağını ümit bile etmemişti.” (Vecihî, 1898, s. 23).

Halime, kendi isteğiyle bir evlilik yapmamış olsa da zamanla kocasıyla arasında güçlü bir sevgi bağı oluşur. Yoksul olmalarına rağmen Numan’la olan karı-koca ilişkileri başkalarını kıskandıracak cinstendir. Bunun nedeni Halime’nin beklentileri yüksek bir kadın olmaması ve yoksulluğu kabullenmesidir. Yoksulluğa katlanmayı başarsa da kocasının ihaneti ile sarsılır. Evlilikle beraber Halime’nin, “Numan’ın âğuş-u emeline teslim edilmesi” (Vecihî, 1898, s. 23) onun evliliğinde hep edilgen bir kişilik olarak kalacağı, Numan’ın yaptıkları karşısında çaresizlik yaşayacağı sezdirilir. Kocasının hayatına giren “başka” bir kadının varlığı onu rahatsız etmekle beraber yapabileceği bir şey yoktur. Çocukken anne sevgisine gereksinim duyan Halime, evlendikten sonra kocasının ilgisine, sevgisine ve maddî yardımına muhtaç “zavallı” bir kadın durumuna düşer. Nuriye tarafından dövülerek kapı dışarı edilmesiyle “mağdur kadın” a dönüşür. Ancak sevgisiz büyümesine, ihanete uğramasına ve yoksulluğuna rağmen değer yargılarından hiçbir şey kaybetmez.

1.6.2. Kart Karakterler

Bir anlatıda niteliklerine göre yer alan şahıslardan biri de kart karakterlerdir. Tek bir karakteristik özelliğin vücut bulmuş şekli olan kart karakter, norm karakter gibi bir amaç olmaktan çok bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan bir araçtır (Stevick, 2010, s. 182). Eserin kart karakterlerini Halime’nin kocası Numan, Nuriye, Halime’nin babası ve üvey annesi temsil etmektedir. Bu kişiler aynı zamanda olay örgüsünde karşıt gücün temsilcisi konumunda yer alırlar.

Eserdeki kart karakterlerin başında gelen Numan, işlevi bakımından başkişiden sonra gelen kişidir. Onun geçmişinden bahsedilmemekle beraber verilen tek bilgi yoksul olduğu için köyündeki Yusuf Efendi’nin tarlasında çalışarak geçimini sağladığıdır. Numan, sosyal hayatın içinde görülmesi mümkün biri olmakla beraber sıradan ve yüzeysel bir kişidir. Numan, okuru şaşırtmakla beraber bu farklılık onun karakter boyutuna varması için yeterli değildir. Sonradan görme, iç dünyası fakir ve yozlaşmış bir tiptir. Hikâyede ihaneti, kurnazlığı, hilekârlığı ve acımasızlığı temsil eder. Halime’nin “zavallı” bir kadın konumuna düşmesindeki payı nedeniyle okurda nefret duygusu uyandırır. İstanbul’a gidip paranın gücünü elde ettikten sonra kişiliğinde ve değerlerinde değişiklik olur. Eserde iki Numan vardır: Birincisi Halime ile evlendikten sonra eşine ve değerlerine bağlı Numan, ikincisi İstanbul’da para hırsıyla gözü kör olan ve parayı elde ettikten sonra eğlence dünyasındaki kadınlarla zaman geçiren Numan. Anlatıcı, köydeki Numan ile İstanbul’daki Numan arasındaki zıtlığı şöyle dile getirir:

“Numan ashabı servetten değildi. Zaten en mukteditinin sermayesi iki üç tarladan ibaret olan ma’dud (sayılmış) köy dâhilinde servet denilecek iktidara malik hiç kimse bulunmadığı gibi Numan büsbütün fakir idi. Halime’yi istemesine birinci sebep kızı tabiatınca pek beğendi, sebep de o zamana kadar hemen mütemadiyen yazın kızlarda tarlalarda, kışın damlarda avlularda yatarak sürünmek kabilinden geçirdiği leyâlîni bir hâbgâha (uyku) kavuşturmak fikri idi. Yusuf Efendi namında birinin hizmeti ile meşgul bulunurdu.” (Vecihî, 1898, s. 20-21).

Numan, eşi Halime’yi o kadar sever ki köyden ayrılacağı geceyi onunla sabahlara kadar karşılıklı ağlayarak geçirmiştir. Yaşadığı köyden başka bir yer görmemiş Numan İstanbul’da bütün değerlerinden uzaklaşarak yozlaşır:

“Numan taşralı olmakla beraber pek sade dil, pek tehi efkâr değildi. O yaz burada geçirdiği altı ay müddet zarfında oldukça İstanbul’a alıştığı gibi İstanbul’un ahvalinde muttali’ oldu.

Terbiyeye istidadı vardı. Aklı ererdi. Altı ay içinde muamelesini oldukça değiştirmiş idi." (Vecihî, 1898, s. 62-63).

Bu değişimde köylülerinin yönlendirmesi de etkili olmuştur. Numan'ın köyündeki kişiler, İstanbul'un ekonomik anlamda bir çekim merkezi olduğundan bahsederek onu para kazanması konusunda yönlendirmişlerdir. Sağlığını ve temiz kalpliliğini yitiren Numan, iş yaşamında kurnazlık yapmaya başlar. Çalıştığı konakta alışverişe çıktığında bazı hileler yaparak aylığını iki katına çıkarır. Efendisi ise kendisinin parasını çaldığından asla şüphe etmez. Anlatıcı, Numan'ın kurnazlığını; "efendisini hizmetiyle memnun etmesini bilen takımdan" (Vecihî, 1898, s. 66) sözünü ifade eder. Numan'da bütün değerlerin önüne geçen para ahlâkî değerlerinde aşınmaya neden olur:

"Şayan-ı istiğrab (şaşırtıcı) şurası ki gurur-u servet, yani servet addettiği otuz otuz beş lira paranın terakimi Numan'ın istikameti gibi ahlâkını da değiştirdiğinden evini, evini barkını da pek düşünmez olmuştu. Mesela evvelleri hiç olmazsa on beş günde bir defa mektup göndermek mutadı (alışkanlık) olduğu halde şimdi iki ay üç ay o vazife-i lazimesinde hele para göndermek hususunda hemen nihayet iki ay geçirmedeği halde şimdi onu hiç derhâtır etmemekte, çünkü kardeş gibi bir yerde sakladığı liralarnı bir türlü birbirinden ayırmak istememekte idi!" (Vecihî, 1898, s. 66-67).

Numan âdeta hikâyenin sonundaki yenilgisinin peşindedir. O, büyük şehrin sunduğu ekonomik imkânlarla kavuştuktan sonra geldiği yeri ve konumunu unutan, onun ışıltılı dünyasında kaybolan insanların bir örneğidir. Numan, Tanzimat dönemi anlatılarında güzelliği ile ön plana çıkan kadınlar tarafından baştan çıkarılan tiplere benzer. Bu nedenle o, "benzerlerinin temsilciliğini yapabilmek için genel niteliklerle donatılmış" (Belge, 2020, s. 20-21) biridir. O da kurguda diğer şahıslar gibi yazarın savunduğu tezi vermek için seçilen bir araçtır. Bütün işlevi Halime'yi ıstıraba sürükleyecek eylemlerde bulunarak onu "zavallı bir kadın" konumuna düşürmektir.

Eserdeki kart karakterlerin başında gelen Nuriye, Numan'ın İstanbul'da zengin olduktan sonra, başlangıçta metres ilişkisi yaşadığı ve ardından evlendiği ahlaki yönden düşük bir kadındır. Aile bütünlüğünün bozulmasına neden olan Nuriye, karşıt gücün temsilcilerinden biri olarak eserde temel çatışmanın oluşmasını sağlayan figürlerden biridir. Yazar, onun Numan'la yaptığı evlilik üzerinden çok eşlilik eleştirisini yapar.¹ Halime'nin rakibi konumundadır. Hikâyenin kurgusundaki asıl işlevi; başkışının mutluluğunu engellemek, eşine sadık erkeği baştan çıkararak aile bütünlüğünü ve huzurunu bozmaktır. Çıkarıcılığı temsil eden Nuriye'nin en belirgin özelliği bedeniyle cinselliğin nesnesi olmasıdır. Yazar, onun sosyal konumunu göstermek için "o gürûhun serefrâzlarından" ifadesini kullanır. Onun ahlakça düşük bir kadın olduğu şöyle dile getirilir:

"Hatta o âlem-i sefâletinde, kendi gibi sefil kendi gibi esâfilin bezm-i visâline tenezzül edecek kadar zelil bulunmasıyla münâsebet peydâ etmişti. Hele yine o gürûhun serefrâzlarından olup ancak biraz hâseni birazda istiğnâsı hasebiyle ileriye gelmiş olan Nuriye namında bir tıknaz Numan'ı âdeta teshir etmişti." (Vecihî, 1898, s. 69-70).

Nuriye, güzelliğiyle çevresindeki kadınlardan farklıdır. Cinsel bir meta olduğundan aslı rolü erkek figürü baştan çıkarmaktır. "Baştan çıkarmada dışilin güçlü bir ironisi vardır" (Baudrillard, 2014, s. 36). Numan'ın ondan etkilenme sebebi güzelliğidir. Numan'a eski eşini unutturarak Halime'nin daha perişan hale gelmesine yol açmıştır. Çünkü Numan onun etki alanına girdikten sonra Halime ile olan bağlarını tamamen koparır. Kendisiyle

¹ Vecihî'nin eserlerinde çok eşli evlilik konusuna ayrıntılı olarak bak. Önal, M. (1985). *Vecihî Bey'in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi; Safi İ. ve Çetin A. (2018). Mehmet Vecihî Efendi'nin Romanlarında Çok Eşlilik. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, 135-151; Çiftçi Güzide (1999). *Mehmet Vecihî Efendi/Hayati-Şahsiyeti-Eserleri*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi.

evlenmek isteyen Numan'ın kazandığı parayı yetersiz bulduğundan onun daha fazla para kazanacağı bir iş bulmasını ister. Dolayısıyla onunla ilişkisini belirleyen temel güç paradır. Amacı Numan'ın parasıyla rahat bir yaşam geçirmektir. Fırsatçı bir tipi canlandıran Nuriye, Numan'ı kendisine bağlayarak yuvasını yıkar. İstanbul'daki evlerine gelen Halime'yi fiziksel şiddet uygulayarak onu Numan'ın hayatından tamamen çıkarır.

Tanzimat romanlarından itibaren eğlence hayatında özellikle aktif olarak yer alan ahlaki yönden düşük kadınlar, hep maddiyata düşkünlükleriyle dikkat çekerler. Bu kadınların birçoğu gibi Nuriye de trajik bir sonla hayattan ayrılır. Numan öldükten sonra eski ortamına geri dönen Nuriye bir rekabet kavgasında öldürülür.

Eserde isminden bahsedilmeyen Halime'nin babası da kart karakterler arasındadır. Eserin başında hem karısının ölmesi hem de yoksulluğundan dolayı talihsiz bir adam olarak tanıtılır. Yoksulluk en büyük sınavıdır, ancak rahatına düşkün biri olduğundan yoksulluktan kurtulmak için hiçbir çaba göstermez. Yeniden evlenince karısının etkisine girerek Halime'yi dışlar. Kızını Numan'la evlendirirken zengin ve fakir olduğuna bakmaz. Kendisi yoksul olduğundan amacı evde bir boğazın eksik olmasıdır. Yusuf Efendi'nin ölümüyle evsiz kalan kızı ile damadını evine almak istemez. Rahatının bozulmasını istemediği gibi kızı ile damadının kendi evinde yiyip içmelerini de içine sindiremez. Toplumun baskısını düşünerek onları evine alır, ancak damadını sürekli aşağılar. Numan'ın gündüzleri evde kalmasına kızarak iş bulmasını ister:

"Buna adeta yüzüzlük derler. Gece yattığımız, yediğiniz yetişmedi de bir de gündüz mü çıktı?... Ben bile gündüz evimde rahat oturamıyorum. Oturursam bana kim bakar?... Bunu artık her vakit için böyle kurdunuzsa olamaz. Yersiz dedik, yurtsuz dedik şimdilik oturuyorsunuz. Artık bir başına erkek de gündüz evde oturup da ekmek beklemez?... Git de kendi karnımı bari kendin doyur..." (Vecihî, 1898, s. 41).

Daha önce kızına hiçbir şefkat göstermeyen baba, Numan'ın İstanbul'da yeniden evlendiğini duyduğunda ise hiçbir tepki vermez. Halime İstanbul'a kocasının yanına gitmek isteyince yol masraflarını hemen karşılayarak bir an evvel evden gitmesini ister.

Eserde Halime'nin köylüleri de kart karakterler arasındadır. Köylüleri kadın ve erkekler şeklinde ikiye ayırmak gerekir. Köylü kadınlar Halime'nin, erkekler de Numan'ın yönlendiricisidirler. Her iki grupta yer alan köylüler de olayların sonucuna etki eden işleve sahiptirler. Numan'ın yoksulluktan kurtulması için köyden İstanbul'a giderek çalışmasını öneren köylüleri tematik gücü, İstanbul'da çalışırken kurnazlık yapması yönünde telkinde bulunarak yozlaşmasında pay sahibi olan köylüleri ise karşıt güç grubunu temsil ederler. Bu kişiler para kazanmanın gayrimeşru yönlerini gösterdikleri için aynı zamanda Numan'la birlikte yozlaşmış değerleri temsil ederler. Numan'ın para ve mektup yollamadığını öğrendiklerinde; Halime'yi *"babanın ekmeği senin için değil, kadın kısmı koca ekmeği yer"* (Vecihî, 1898, s. 68-69) diyerek kışkırtan köyündeki kadınlar da olayların sonucuna etki eden kart karakterlerdir.

1.6.3. Norm Karakterler

*Halime'*de Numan'ın kendi köyünde hizmet ettiği Yusuf Efendi ile İstanbul'da çalıştığı iki konağın efendisi norm karakterlerdir. Gerek Yusuf Efendi ve gerekse konak efendileri, temsil ettikleri insanî değerleriyle başkışı Halime'nin iffetini, saflığını ve iyiliğini görünür kılan ve tamamlayan kişilerdir. Köyün en zengini olduğu belirtilen ve hikâyede bazen Yusuf Efendi bazen de Yusuf Ağa olarak ismi verilen kişi, yardım ve iyiliksever özelliğiyle ön plana çıkar. Kimsesiz ve yoksul olduğu anlaşılan Numan âdeta onun kanatları altında yaşamaktadır. Numan ile Halime evlenirken onlara bir ev yaptırılmasını sağlayan Yusuf Efendi'nin onların evliliklerinin ilk iki buçuk yılındaki mutluluklarında

büyük payı vardır. Onun ölmesiyle birlikte bu huzur bozulur. Çünkü yaşadıkları evden çıkarılmaları aile bütünlüğünün bozulmasına zemin hazırlamıştır.

Numan'ın İstanbul'daki konaklarında "vekilharç" olarak çalıştığı iki efendisi de güveni, temiz kalpliliği ve saflığı temsil eden norm karakterlerdir. Aynı zamanda tematik gücü de temsil eden bu kişiler, şehrin yozlaşmış değerlerine karşılık iyi niyetin ve güvenin yaşadığını gösteren figürlerdir. İkisinin de olay örgüsündeki işlevi Numan'daki para hırsının ortaya çıkmasına neden olmak, ihanetini ve hilekârlığını ortaya çıkarmaktır.

1.6.4. Fon Karakterler

Fon karakterler, bireysel özellikleri ve iç dünyaları ön plana çıkarılmayan kişilerdir. Fon karakterler, olayların gerçeklik kazanması için kurgusal dünyada yer alan karakterlerdir (Bayram, 2018, s. 66). Hikâyede Halime'nin yaşadığı köydeki insanlar, çocukken oyun oynadığı arkadaşları, Halime ile Numan'ın oğlu Hasan, Numan'ın İstanbul'da görüştüğü hemşehrileri, çalıştığı inşaattaki işçiler fon karakterleri oluşturur. Eserde sosyal ortamın somut bir şekilde sunulmasında önemli işlevi olan fon karakterler (Harvey, 2010, s. 180), olaylara doğrudan etkileri olmayıp Numan'ın ve Halime'nin eylemlerine yön veren ve onların değerlerinin ortaya çıkmasında rolü olan kişilerdir.

2. İzleksel Kurgu

Tema, "anlatının bütününde ele alınan sorun veya burada ortaya çıkan temel düşüncedir" (Tepebaşı, 2012, s. 30). *Halime*'de tematik çatışmayı şekillendiren şey yoksulluk ve yozlaşmadır. Eserdeki dramatik aksiyonu sağlayan güç, olayların birinci halkası olan Halime'nin çocukluğu ile evliliğinin ilk iki buçuk yılında yaşadığı yoksulluk; diğeri ise Numan'ın İstanbul'da yaşadığı yozlaşma sürecidir. Hikâyedeki dramatik aksiyon ve çatışmalar yoksulluk ve yozlaşma temalarına hizmet eder. Bununla birlikte çok eşli evlilik, ihanet, aile, anne sevgisi, üvey annelik de eserde işlenen diğer düşünceler olarak dramatik aksiyona katkı sunar. Eserdeki tematik ve karşıt güçler kişi, kavram ve simge düzeyinde KORA şemasına (Korkmaz, 2015, s. 103) göre şu şekildedir:

	Ülkü değer (tematik güç)	Karşı değer (karşıt güç)
Kişiler Düzlemi	Halime, Hasan, Yusuf Efendi, konak sahipleri	Numan, Nuriye, Halime'nin babası, üvey anne, köylüler
Kavramlar Düzlemi	Kadın, aile, evlilik, sadakat, çalışma, iyilik, tek eşli evlilik, imece, güven, anne sevgisi, baba	Yoksulluk, ihanet, yozlaşma, kötülük, çok eşli evlilik, kurnazlık, hilekârlık, şiddet, üvey annelik, maddiyat
Simgeler Düzlemi	Ev, çocuk, anne, köy	Para, kent, İstanbul

2.1. Yoksulluk

Yoksulluk, eserin iki ana temasından biridir. "Ara nesil döneminde yazılan hikâyelerin neredeyse tamamında yoksulluk, bir acıma nesnesi olarak belirir" (Memiş, 2018, s. 145). Bu temanın ağırlık kazanmasında Osmanlı Devleti'nin bu dönemde siyasal açıdan olduğu kadar ekonomik olarak da bir çöküş içerisinde olması etkilidir. *Halime*'de yoksulluk, bazı kişiler için kanaat edilmesi ve sabredilmesi gereken, bazıları için de karakterinde aşınmaya neden olarak yabancılaşmasına etki eden sosyal bir gerçekliktir. Halime'yi bedbaht ve zavallı bir kadın olmaya götüren dramın sebebi yoksulluktur. Yoksulluğunun nedeni olarak herhangi birisi veya bir şey gösterilmez. Ancak babasının bu yoksulluğu yenebilmek

için hiçbir mücadeleye göstermediği görülür. Halime, daha dünyaya geldiği andan itibaren yoksullukla yüzleşmiş ve annesiyle babasının yaşadığı yoksulluğa kendisi de ortak olmuştur. Üç aylıkken annesiz kalan Halime, yarı aç yarı tok günler geçirir. Anlatıcının eserin başında onu “*acz ü meskenet içinde yaşar bir ailenin*” (Vecihî, 1898, s. 6) çocuğu olarak tanımlaması, yoksulluğun bütün olayların ve sosyal ilişkilerin belirleyicisi olarak metnin temel sorunlarından biri olacağını hissettirir:

“Çocuk insan sütüne muhtaç bulunduğu halde bir sütnine değil, hatta koyun ve keçi sütü bile tedarik olunabilmek pederi için muhal idi. Binaenaleyh öyle meşgalesi, kazancı zaruriden ibaret kalmış bir yerde hiç olmazsa üç koyun sahibi olmak tabii, o cihetle bulmak memâlik-i müterakkiyede tedarikinden daha âsan (kolay) olsa da Halime’nin pederi, mâdemâlhayat (hayat boyunca) bir bu koyuna mâlik (sahip) olabilmek müsaadesini talihinden görmemiş bir bedbaht idi. Validesi ilk irtihal (ahirete göç etmek) ettiği akşam Halime aç kaldı. Sabaha kadar feryad-ı mâsumânesi ile pederinin hasret devam eden enin (inleme) bîkesânesine (zavallıca) dem-sâz (sırdaş, arkadaş) oldu. Ertesi günü, yine o civarda, henüz çocuk doğurmuş bir kadın tarafından irzâ (emzirme) olundu.” (Vecihî, 1898, s. 7-8).

Halime’nin çocukluk çağına geldiğinde fark ettiği iki şeyden biri yoksulluktur. Sokakta oynadığı arkadaşlarının akşam eve gitme saatinde yemekten bahsetmeleri onu ıstıraba sürükler. Arkadaşları ile kendi ailesinin imkânlarının farklı olması onun en büyük ıstırabıdır:

“Onlar hazırlanmış bir taam kurulmuş bir sofraya bulmağa gidiyorlar. Kendi ise evde şüpheli olmak üzere bir lokma ekmek bulacak ve yahut nikbet-i mütevâlîye-i sâire (art arda gelen talihsizlik) ile beraber açlık karşılayacak.” (Vecihî, 1898, s. 13).

Halime akşam eve gittiğinde pederinin kendisine hazırlayabildiği tek şey “kuru ekmek”tir. Hâlbuki arkadaşlarının evinde “bir seferisi, seferisinde yiyecek nevalesi vardır” (Vecihî, 1898, s. 11). Babasıyla birlikte bazen komşularının artığından kalanlarla karınlarını doyurduğu günler bile vardır. Babasının evinde yaşadığı yoksulluk, evlendikten sonra da en büyük sorunudur. Yusuf Efendi ölünce işsiz kalan Numan çalışmak için günlerce iş arar, ancak bulamaz. Kocasına eve geldiğinde babasıyla üvey annesinin yediklerinden kalanları kocasına vermek zorundadır. Halime’nin de çoğu gece açlıktan gözüne uyku girmez. Köy gibi bir yerde Halime’nin çalışıp para kazanabileceği bir iş de yoktur. Ara sıra tarlada çalışarak evin geçimine katkıda bulunur, ancak evi geçindirmeye yetmez. Bu durumda tek çare Numan’ın bir iş bulup para kazanmasıdır.

Yoksulluk, başkişinin yaşadığı ıstırabın kaynağı olmakla birlikte, Numan’la evlenmesinin de sebepleri arasındadır. Halime, babasına daha fazla yük olmak istemediğinden Numan’la evlenmeyi bir kurtuluş olarak görmüştür. Ancak evlendiği Numan köyün en fakiridir; kalacağı bir evi bile bulunmamaktadır. Numan’ın evlenmesi için köylüler imece yoluyla ona iki odalı bir köy evi yaparlar. Anlatıcı Numan’ın yoksulluğunu İstanbul’a gittiği zaman “arkasında parça parça bir libas, ayağında yine o yolda bir çarık, elinde köhne bir heybeden başka hiçbir şey yoktu.” (Vecihî, 1898, s. 49-50) diyerek ifade eder. Ancak köydeki diğer insanların da yoksulluk bakımından Numan’dan pek farkı yoktur. Köyde en zengin kişinin bile iki üç tarladan başka bir varlığı yoktur. Anlatıcı, köydeki diğer erkeklerin yoksulluğundan “*maişetten aciz biçareler*” (Vecihî, 1898, s. 49) şeklinde bahseder. Yoksulluk, aslında köydeki bütün insanların en büyük sorunudur. Köyün erkekleri yazın tarlada, kıştan bahara kadar da İstanbul’da çalışarak geçimlerini sağlarlar.

Halime’nin aile bütünlüğünün ve huzurunun bozulmasının nedeni de yoksulluktur. Çünkü Numan yoksulluktan dolayı Halime’yi bırakarak İstanbul’a gitmek zorunda kalmıştır. Onun da diğer köylülerin yaptıkları gibi İstanbul’un yolunu tutmaktan

başka çaresi yoktur. Halime Numan'ın İstanbul'a gitmesinden yana değildir. Ancak karı koca sabahlara kadar konuşacak ve düşünecek, en sonunda yoksulluğu çekmektense Numan'ın İstanbul'a gitmesine karar vereceklerdir. Bu ayrılık ise Numan'ın zengin olmasından sonra Halime'yi unutmasına ve sonuçta ailenin dağılmasına sebep olmuştur. İstanbul'da paranın gücünü elde eden Numan, elde ettiği parayı Nuriye'ye harcayarak Halime'yi yine yoksulluğa mahkûm bırakır. Ayrıca Numan'daki para hırsını besleyen şey yoksulluktur. Yoksulluğun verdiği açgözlülük, para kazanma mücadelesinde Numan'ın doyumsuzluğuna ve parayı gayrimeşru yollardan elde etmesine neden olan bir olumsuzluktur.

2.2. Yozlaşma

Yozlaşma bir tür toplumsal değerlerden kopuş ve ahlaki bir sapmadır. Hikâyede, şahıs kadrosunun sayısına göre değerlendirildiğinde yozlaşmış karakterlerin çokluğu dikkat çeker. Yozlaşmış karakterlerin başında Numan gelir. Para ve kadın Numan'ın yozlaşmasının temel sebebidir. Numan, hem Halime'ye ihanet ederek hem de alışverişte hile yaparak iki yönlü bir yozlaşma yaşar. Numan'ın yozlaşmasındaki ilk süreç parayı elde etmesiyle başlar. İstanbul'daki kendi köylüleri ve eski tanıdıkları ile olan etkileşimi, Numan'ın yozlaşmasındaki ilk basamaktır. Çünkü "yabancılaşma 'başka' ile bir ilişkinin sonucudur" (Lefebvre, 2019, s. 227). Başkaları ile olan insani ilişkiler Numan'ın gerçek kişiliğini ortaya çıkarır. "Şahsiyetimizin büyük bir kısmı, başka insanlarla olan ilişkimiz içinde aydınlığa kavuşabilir." (Harvey, 2010, s. 177). İstanbul'daki hemşehrileri ve köylüleri onu "haline göre hareket ederse o pek cüzi kazancın, iki sene içinde kendisini tarla sahibi etmek ihtimali bulunduğu ikna" (Vecihî, 1898, s. 51) ederek Numan'a kolay ve fazla para kazanabilmenin yollarını gösterirler. Numan da "haline göre hareket eder" ve az çalışarak çok para kazanmanın yolunu öğrenir. Çalıştığı konağın her türlü sorumluluğunu üstlenen Numan, yaptığı alışverişlerde haksız şekilde para kazanır. İyi kalpli konak sahibinin kendisine olan güvenini alışveriş yaparken şöyle istismar eder:

"Müteakiben, evvela uzun başladığı tecrübeleri, mesela iki buçuk okka ısmarlanan şeyi, iki okka yüz dirhem almak veyahut üç kuruşa aldığı şeye üç buçuk kuruştan masraf göstermek gibi tecrübelerinde de muvaffakiyet ihrâz (muvaffakiyet) edince işi ilerletti." (Vecihî, 1898, s. 64-65).

Numan, çalıştığı inşatta ay sonunda eline geçen parayı görünce çıldıracak kadar sevinir. Ancak bu sevinç daha sonra bir hırsa dönüşür. Para kazandıkça doyumsuzluğu artar ve daha fazla kazanma hırsına kapılarak ahlaki olmayan yollardan para kazanmaya başlar. Kazandığı ilk paranın bir kısmını Halime'ye gönderse de Nuriye ile tanıştıktan sonra bundan vazgeçer. Halime'ye mektup yazmadığı gibi ondan gelen mektupları da okumamaya başlar. "Cumhuriyet'e kadar gelen Türk romanında metres aileyi dağıtan, evliliklerin huzursuzluğunu artıran bir tip olarak anlatılmıştır. (...) Metresin işlendiği romanlarda ana neden erkeğin bastıramadığı şehvet duygusudur." (Arslan, 2020, s. 155). Numan da İstanbul'da paranın gücünü elde edip yoksulluktan kurtulunca ilk düşündüğü şey bedensel arzularını tatmin etmek olur. Eski yoksulluk günlerini unutan Numan, artık arzularına göre yaşar. Numan izinli olduğu günlerde zamanını eğlence mekânlarında geçirir.

Halime'de dramatik aksiyonu şekillendiren zenginlik-yoksulluk çatışması yozlaşma temasını şekillendirdiği gibi Numan'daki yozlaşmanın da kaynağıdır. Numan İstanbul'da paranın gücünü elde ettikten sonra bireysel yozlaşma süreci yaşar ve değerlerinden hızla uzaklaşır. Ahlakça düşük bir kadınla metres hayatı yaşayarak sonra onunla evlenmesiyle eşini ve çocuğunu unutması, aile ve evlilik değerlerini yitirdiğini göstermektedir. Numan, köydeyken değerlerine bağlıyken İstanbul'da değerlerinden uzaklaşan biri olur. Richard Sennett'e (2019) göre kozmopolit bir yer olan şehirde insanların takındıkları tavırlardan biri de sahtekârlıktır ve şehirlerdeki maddî koşullar insanın yaşam tarzlarını ile iradesini

etkilemektedir (s. 156-157). Bu bağlamda eserde kent, köye karşılık ahlaki değerlerin daha hızla tükenip kaybolduğu bir yozlaşmış yaşam alanı olarak öne çıkarılır.

Eserde yozlaşma teması başkışı Halime'nin kocası Numan etrafında şekillenmekle birlikte, onun metresi Nuriye, Halime'nin babası, üvey annesi diğer yozlaşmış karakterlerdir. Nuriye şehvî arzuları, tenselliği temsil eden düşkün bir kadındır. Alafranga züppe tipinin karşısı olan "alafranga aşüfte"lerin işlevi, erkeği baştan çıkararak zamanla maddî iflasına yol açmaktır (Başçı, 2008, s. 58). Nuriye, Numan'ın değerlendirenden kopmasına neden olan kişidir. Çünkü Nuriye onunla sadece parası olduğu için evlenmeyi kabul etmiştir. Nuriye, Numan'dan evlenme teklifi aldığı anda ona; "Sen beni alıp da ne ile bakacaksın?... Senin gibi neler gördüm, geçirdim. Kuzum kuzum ben iki odalı evde aşçılık edecek kadın değilim. Öyle olsa şimdiye kadar neler bulurdum?... Ben bulduğum adamları bile beğenmedim." (Vecihî, 1898, s. 72) şeklinde bir yanıt verir. Nuriye, Numan'ın kazandığı parayı rahat bir yaşam için yeterli bulmamaktadır. Numan onunla evlenmek için daha fazla para kazanmanın yollarını bulur. Nuriye, Numan'la evlendikten sonra onu maddî olarak sömürür.

Babasının evlendikten sonra evde Halime'yi dışlaması, üvey annesinin evden bir an önce gitmesi için ona baskı yapması ikisinin de yozlaşma yaşadıklarının göstergesidir. Eserde karşı değerler grubunda yer alan üvey annelik, Halime'nin en büyük talihsizliklerinden biridir. Üvey anne gelince kendisini evde sığıntı ve bir yabancı gibi hisseden Halime'yi babası da eskisi gibi sevmez olur. Yoksul baba, kızından bir an evvel kurtulmak istemektedir. Numan ile Halime'yi yaşadıkları evden dışarı atan köylüler de yozlaşmış değerlere sahip kişilerdir.

Sonuç

Vecihî *Halime* adlı eserinde Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın son çeyreğindeki toplumsal ve ekonomik gerçekliğinden beslenir. Halime'nin ailesinin ve yaşadığı köyün yoksulluğu, çok eşli evlilik gibi sorunlar ile söz konusu dönemin ekonomik ve tarihsel gerçekliği arasında ilişki kurmak mümkündür. Yazar, eserinde bu gerçekliği Halime adlı "zavallı" bir kadının dramı üzerinden ele alır. *Halime*'deki "zavallı kadın" motifi, kadının ailedeki ve toplumdaki konumu, çok eşli evlilik, erkek karakterlerin eğlence yaşamında aile sorumluluklarını unutarak "aşüfte kadın"a kendilerini kaptırmaları, olay örgüsündeki rastlantılar, yazarın ahlâkçı tutumu, kötülerin cezalandırıldığı trajik son Tanzimat dönemi anlatılarındaki özelliklerin metne yansımalarıdır.

Eserde para ve kadın, olayların sonucunu belirleyen iki önemli unsurdur. Ailesini yoksulluktan kurtarmak için mücadele eden erkek karakter, paranın gücünü elde ettikten sonra tensel arzularının peşine düşmesiyle başlayan yozlaşma süreci, onu her anlamda tükenişe götürür. Arzularının peşinde koşarken, kendisini baştan çıkararak kadının gerçek yüzünü göremeyerek kendi trajik sonunu hazırlar. Yazar, hikâyesinde hem Numan hem de onu baştan çıkararak kadın karakterin trajik sonu ile okurda dramatik bir etki yaratarak ibret dersi vermek ister. Bu bakımdan değerlerini kaybeden iki karakterin hayata trajik şekilde veda etmeleri Halime'nin tezli bir eser olduğunu göstermektedir.

Yazar, *Halime*'deki çok eşli evlilik olayıyla dönemin toplumsal yapısına ayna tutarak bu konuda okuru bilinçlendirmeyi amaçlar. Yazarın eserinin merkezine bir kadın karakteri yerleştirmesinin sebebi çok eşli evlilik sorununa bir eleştiri getirmektir. Çok eşli evliliğin kadınları mağdur ettiği görülmekle beraber, erkek karakterler için de olumlu sonuçlar doğurmadığı anlaşılır. Vecihî, çok eşli evlilikten ekonomik bakımdan yetersiz olan kadınların daha çok etkilendiği tezini ileri sürer. Halime'nin önce yoksulluğa daha sonra ikinci eş olmaya katlanmak zorunda kalması, ekonomik bakımdan erkeğe bağımlı olmasının bir sonucudur. Başkışı Halime'nin yaşamından hareketle eserde kadının gerek

ataerkil yapının hâkimiyeti gerekse ekonomik özgürlüğünün olmamasından dolayı bir özne konumuna gelememiği ve kendisiyle ilgili kararları alamadığı anlaşılmaktadır. Hikâyede sosyal bir problem olan yoksulluk, Halime adlı bir kadının dramı olarak yansıtılsa da arka planda toplumun yoksulluğu gösterilmek istenir. Toplumun yoksulluğu köydeki insanların yaşamıyla somutlaştırılır. Hikâyede köy yoksulluğa rağmen, değerlerin henüz çürümediği, insanların masumiyetini kaybetmediği bir mekân özelliğiyle karşımıza çıkar. Numan'ın yozlaşmasının kaynağı olarak gösterilen İstanbul ise değerlerin hızla tükendiği bir mekân özelliği taşır. Büyük kentin, insanı maddî cazibesıyla kuşatarak değerlerini çürüttüğü, yozlaştırdığı ve paranın insan kişiliğini belirleyen bir meta olarak olumsuz bir değere dönüştüğü metnin söylemleri arasındadır.

Kaynaklar

- Arslan, Ç. (2020). *Mahremiyetin Tahribi / Türk Romanında Çok Evlilik ve Metres*. Ankara: Hece Yayınları.
- Başçı, P. (2008). Yerli Edebiyat, Yurdun Edebiyatı; Herkes Onu Okumalı: Türk Edebiyatı Kanonu ve Ulusal Kimliğin Sınırları. *Pasaj Dergisi*, 6, 44-69.
- Babacan, M. (1993). *Ara Nesilde Tenkid*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Bataille, G. (2004). *Edebiyat ve Kötülük* (çev. Ayşegül Sönmezay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2014). *Baştan Çıkarma Üzerine* (çev. Ayşegül Sönmezay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayram, S. (2018). Vasisini Kaybetmiş Gencin Sergüzeşti: İntibah. *Tanzimat Dönemi Roman Okumaları* (Ed. Ülkü Eliuz). İstanbul: Kesit Yayınları.
- Belge, M. (2020). *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çetin, N. (2017). *Türk Hikâyesi Tahlilleri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Çetin, N. (2009). *Roman Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Eagleton, T. (2016). *Edebiyat Nasıl Okunur*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elias, N. (2020). *Zaman Üzerine* (çev. Veysel Atayman). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Harvey, W. J. (2010). Romanda Sosyal Ortam. *Roman Teorisi* (haz. Philip Stevick). (çev. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaplan, M. (2014). *Teofik Fikret/Devir Şahsiyet Eser*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kolcu, A. İ. (2018). *Ara Nesil Edebiyatı*. Erzurum: Salkım Söğüt Yayınları.
- Korkmaz, R. (2015). Romanda Dramatik Aksiyonu Sağlayan Değerlerin Görüntü Seviyeleri Üzerine Bazı Öneriler. *Yazımsal Okumlar*, İstanbul: Kesit yayınları, 100-114.
- Lefebvre, H. (2019). *Gündelik Hayatın Eleştirisi II* (çev. Işık Ergüder). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Vecihî (1898). *Halime*. Dersaadet: İkdâm Matbaası.
- Memiş, N. (2018). *Ara Nesil'de Hikâye*. Ankara: Gece Akademi.
- Nabızâde Nazım (2019). *Karabibik* (Ed. Emine Kolaç). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Önal, M. (1985). *Vecihî Bey'in Hikâyelerindeki Fiktif Yapı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Parlatır, İ. (2017). *Osmanlıca Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.

- Parla, J. (1993). *Babalar ve Oğullar/Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sağlık, Ş. (2014). *Hikâye Anlatı Yorumu*. Ankara: Hece Yayınları.
- Sennett, R. (2019). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (çev. Serpil Dursak-Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Stevick, P. (2010). *Roman Teorisi* (çev. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tepebaşılı, F. (2012). *Roman İncelemesi*. Konya: Çizgi Yayınevi.